Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
MACIEJ SZPUNAR
föredraget den 26 oktober 2016 [1]

Mål C-507/15

Agro Foreign Trade & Agency Ltd
mot
Petersime NV

(begäran om förhandsavgörande från Rechtbank van Koophandel te Gent (Handelsdomstolen i Gent, Belgien))

”Direktiv 86/653/EEG — Handelsagent som utövar verksamhet i Turkiet — Associeringsavtalet EEG — Turkiet — Artikel 14 — Tilläggsprotokoll — Artikel 41.1”

1. I förevarande mål, som rör en huvudman som är etablerad i Europeiska unionen och en handelsagent som är etablerad i och utövar sin verksamhet i Turkiet, önskar den hänskjutande domstolen få klarhet i två frågor. För det första, kan en medlemsstat införliva direktiv 86/653/EEG [2] på ett sådant sätt att tillämpningen av bestämmelserna i det direktivet begränsas till situationer där handelsagenten utövar sin verksamhet enbart på den inre marknaden?

2. Jag anser att svaret på den frågan är ”ja”.

3. För det andra, utgör bestämmelserna i avtalet om upprättandet av en associering mellan Europeiska ekonomiska gemenskapen och Turkiet, som undertecknades den 12 september 1963 i Ankara av Republiken Turkiet, å ena sidan, och av medlemsstaterna i EEG och gemenskapen, å andra sidan, och som ingicks, godkändes och bekräftades för gemenskapens räkning genom rådets beslut 64/732/EEG av den 23 december 1963 (EGT 1964, 217, s. 3685) (nedan kallat associeringsavtalet) och tilläggsprotokollet till det avtalet, som undertecknades den 23 november 1970 i Bryssel och som ingicks, godkändes och bekräftades för gemenskapens räkning genom rådets förordning (EEG) nr 2760/72 av den 19 december 1972 (EGT L 293, 1972, s. 1; svensk specialutgåva, område 11, volym 1, s. 130) (nedan kallat tilläggsprotokollet), ett hinder för en sådan begränsning?

4. Jag anser att svaret på den frågan är ”nej”.

1 — Originalspråk: engelska.

2 — R**ådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter** (EGT L 382, 1986, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 150).

I – **Tillämpliga bestämmelser**

A – *EU-rätt*

1. Direktiv 86/653

5. I andra skälet i direktiv 86/653 föreskrivs följande:

”Skillnaderna inom gemenskapen mellan de nationella lagarna om handelsrepresentation påverkar i hög grad konkurrensvillkoren för och utövandet av denna näringsverksamhet samt försämrar både det befintliga skyddet för handelsagenter gentemot deras huvudmän och skyddet för affärsuppgörelser. Dessutom är dessa skillnader av sådant slag att de försvårar möjligheterna att ingå och genomföra avtal om handelsrepresentation mellan huvudman och handelsagent i olika medlemsstater.”

6. I artikel 17.1 i direktiv 86/653 föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört att gälla får ersättning i överensstämmelse med punkt 2 eller får skadestånd i överensstämmelse med punkt 3.”

2. Associeringsavtalet

7. Artikel 9 i associeringsavtalet har följande lydelse:

”De avtalsslutande parterna är ense om att inom tillämpningsområdet för detta avtal och utan att det påverkar tillämpningen av andra särskilda bestämmelser som antas med stöd av artikel 8, skall all diskriminering på grund av nationalitet vara förbjuden i enlighet med den princip som anges i artikel 7 i Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen.”

8. I artikel 14 i associeringsavtalet föreskrivs följande:

”De avtalsslutande parterna skall vägledas av artiklarna 55, 56 och 58–65 i Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen för att undanröja inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster mellan sig.”

3. Tilläggsprotokollet

9. Artikel 41 i tilläggsprotokollet har följande lydelse:

”1. De fördragsslutande parterna får inte sinsemellan införa nya begränsningar av etableringsrätten och den fria handeln med tjänster.

2. Associeringsrådet skall i enlighet med principerna i artiklarna 13 och 14 i associeringsavtalet fastställa tidsplanen för och den närmare utformningen av de fördragsslutande parternas gradvisa avskaffande av begränsningarna av etableringsrätten och den fria handeln med tjänster mellan parterna.

…”

B – *Belgisk rätt*

10. Artikel 27 i wet van betreffende de handelsagentuurovereenkomst (lagen om handelsagenturavtal) av den 13 april 1995 (nedan kallad handelsagenturlagen), som införlivar direktiv 86/653 med belgisk rätt, har följande lydelse:

”Om inte annat följer av internationella konventioner som Belgien har tillträtt omfattas samtliga verksamheter som utövas av en handelsagent med huvudetablering i Belgien av belgisk rätt och belgiska domstolar är behöriga.”

II – **Bakgrund, förfarande och tolkningsfrågan**

11. Agro, käranden i det nationella målet, är ett företag etablerat i Ankara (Turkiet) som importerar och distribuerar jordbruksprodukter. Petersime, svaranden i det nationella målet, är ett företag etablerat i Olsene (Belgien), vars verksamhet består av utveckling, tillverkning och försäljning av äggkläckningsmaskiner och tillbehör till fjäderfämarknaden.

12. Den 1 juli 1992 slöt Petersime ett avtal med Agros föregångare om försäljning av bolagets äggkläckningsmaskiner och tillbehör i Turkiet. Genom avtal av den 1 augusti 1996 ersattes det bolaget av Agro, som således trädde in i avtalet. Genom avtalet gav Agro Petersime ensamrätt att sälja bolagets produkter i Turkiet. Avtalet ingicks ursprungligen för ett år, men innehöll en bestämmelse om automatisk förlängning för en period av ytterligare tolv månader, såvitt inte någon av parterna genom rekommenderat brev sade upp avtalet senast tre månader före utgången av ettårsperioden. Avtalet innehöll dessutom en bestämmelse enligt vilken avtalet omfattades av belgisk rätt och i vilken det fastställdes att endast domstolarna i Gent var behöriga att pröva tvister.

13. Genom en skrivelse av den 26 mars 2013 sade Petersime upp avtalet med verkan från den 30 juni 2013. Genom en formell underrättelse av den 28 oktober 2013 begärde Agro att Petersime skulle betala en uppsägningsersättning, göra en utjämningsbetalning, och att Petersime skulle återta resterande lager samt betala utestående fordringar.

14. Den 15 januari 2015 väckte Agro talan mot Petersime vid den hänskjutande domstolen och yrkade att Petersime skulle betala en uppsägningsersättning, göra en utjämningsbetalning, återta resterande lager och betala utestående fordringar.

15. Till stöd för sin talan anförde Agro att bestämmelserna i handelsagenturlagen ska tillämpas, eftersom parterna har valt att belgisk rätt ska tillämpas. Petersime gjorde för sin del gällande att det enbart är allmänna belgiska rättsregler som ska tillämpas, då den belgiska handelsagenturlagen enbart ska tillämpas om handelsagenten utövar verksamhet i Belgien, vilket inte är fallet i förevarande mål.

16. Den hänskjutande domstolen har funnit att det gjorts ett tydligt lagval till förmån för belgisk rätt i avtalet mellan Agro och Petersime. Detta innebär dock inte nödvändigtvis att handelsagenturlagen är tillämplig på situationen i förevarande mål. Den hänskjutande domstolen förefaller vara av uppfattningen att artikel 27 i handelsagenturlagen förlorar sin tvingande karaktär i en sådan situation som den i förevarande mål, där en handelsagent är etablerad i och utövar sin verksamhet utanför Belgien.

17. I ovannämnda mål har Rechtbank van Koophandel te Gent (Handelsdomstolen i Gent) genom beslut av den 3 september 2015, som inkom till domstolen den 24 september 2015, därför begärt ett förhandsavgörande avseende följande fråga:

”Är den belgiska handelsagenturlagen, som införlivar [direktiv 86/653] i belgisk nationell rätt, förenlig med detta direktiv och/eller bestämmelserna i associeringsavtalet, vars syfte uttryckligen är att Turkiet ska bli medlem i Europeiska unionen och/eller avtalen mellan Turkiet och Europeiska unionen om upphävande av begränsningar för den fria rörligheten för tjänster dem emellan, då den belgiska handelsagenturlagen föreskriver att lagen enbart ska tillämpas på handelsagenter som har sin huvudetablering i Belgien, men inte ska tillämpas när en agenturgivare (huvudman) som är etablerad i Belgien och en agent som är etablerad i Turkiet uttryckligen har gjort ett lagval till förmån för belgisk rätt?”

III – **Bedömning**

18. Genom den första delen av sin fråga vill den hänskjutande domstolen i huvudsak få klarhet i huruvida direktiv 86/653 utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning, enligt vilken det skydd som följer av det direktivet endast ges om en handelsagent utövar sin verksamhet i den medlemsstaten och inte om huvudmannen är etablerad i den medlemsstaten och en handelsagent är etablerad i och utövar sin verksamhet i Turkiet.

19. Genom den andra delen av sin fråga vill den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida associeringsavtalet eller tilläggsprotokollet utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning, enligt vilken det skydd som följer av direktiv 86/653 endast ges om en handelsagent utövar sin verksamhet i den medlemsstaten och inte om huvudmannen är etablerad i den medlemsstaten och en handelsagent är etablerad i och utövar sin verksamhet i Turkiet.

20. Efter några inledande anmärkningar kommer jag först att bedöma denna fråga i förhållande till direktiv 86/653, och sedan i förhållande till associeringsavtalet och tilläggsprotokollet.

A – *Inledande anmärkningar*

1. Tolkning av artikel 27 i handelsagenturlagen på nationell nivå

21. Den hänskjutande domstolens och den belgiska regeringens tolkning av artikel 27 i handelsagenturlagen skiljer sig klart åt.

22. Vid förhandlingen hävdade den belgiska regeringen att den belgiska lagbestämmelse som är i fråga i det nationella målet, artikel 27 i handelsagenturlagen, inte är självbegränsande, vilket den hänskjutande domstolen har gjort gällande. Enligt den belgiska regeringen är den bestämmelsen i själva verket även tillämplig på en sådan situation som den i förevarande mål, vilket innebär att om parterna har gjort ett lagval till förmån för belgisk rätt omfattas även handelsagentens verksamhet utanför Belgien, eller till och med utanför Europeiska unionen.

23. Den hänskjutande domstolen bör överväga dessa argument. Om ovannämnda påstående visar sig stämma är nämligen den hänskjutande domstolens fråga både hypotetisk och överflödig.

24. Eftersom förfarandet med förhandsavgörande är ett förfarande mellan *domstolar*, och en dialog mellan domare, är EU-domstolen bunden av den beskrivning av det nationella regelverket som den nationella *domstolen* har gjort i begäran om förhandsavgörande. I detta sammanhang ankommer det uteslutande på den nationella domstol vid vilken tvisten anhängiggjorts och som har ansvaret för det rättsliga avgörandet att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i målet bedöma såväl om ett

förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till domstolen.[3]

25. I förevarande mål ankommer det på den nationella domstolen, som har fastställt parternas avsikt och funnit att belgisk rätt ska tillämpas på avtalet mellan parterna, att avgöra exakt vilka bestämmelser i belgisk rätt som reglerar parternas avtalsförhållande.

26. Min bedömning bygger följaktligen på antagandet att artikel 27 i handelsagenturlagen, såsom denna tillämpas i Belgien, inte är tillämplig i förevarande fall.

2. Internationell privaträtt

27. Direktiv 86/653 innehåller inte några lagvalsbestämmelser.[4]

28. Det ska inledningsvis påpekas att den hänskjutande domstolen inte skulle vara behörig att begära ett förhandsavgörande avseende tolkningen av Romkonventionen,[5] som i princip förefaller vara tillämplig i tiden,[6] eftersom denna rätt begränsas till domstolar som dömer i sista instans.[7]

29. I alla händelser ger både Romkonventionen och Rom I-förordningen parterna rätt att göra ett giltigt lagval avseende vilken lag som ska reglera deras avtalsförhållande.

30. Med tanke på att den hänskjutande domstolen anser att det inte råder någon tvekan om att parterna har gjort ett lagval till förmån för belgisk rätt, saknas det anledning att göra några överväganden avseende lagval. Såsom påpekats ovan är den nationella domstolens huvudsakliga uppgift att avgöra vilka bestämmelser i belgisk rätt som är tillämpliga. I detta syfte söker nämnda domstol huvudsakligen att fastställa två saker. För det första huruvida den belgiska lagstiftaren införlivat direktiv 86/653 på ett korrekt sätt och för det andra huruvida belgisk lag är förenlig med associeringsavtalet med Turkiet.

31. Jag inleder min bedömning av tolkningsfrågan med att undersöka direktiv 86/653, och övergår därefter till att undersöka associeringsavtalet.

3 — Se, exempelvis, dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 28 och där angiven rättspraxis).

4 — Se, i det sammanhanget, även Basedow, J., ”Europäisches Internationales Privatrecht”, i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1996, s. 1921–1929, på s. 1925, som pekar på de problem som detta ger upphov till vid behandlingen av situationer som omfattar tredjeländer.

5 — [5] – Konvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, som öppnades för undertecknande i Rom den 19 juni 1980 (EGT L 266, 1980, s. 1.)

6 — För avtal som ingåtts efter den 17 december 2009, har Romkonventionen ersatts av E**uropaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I)** (EUT L 177, 2008, s. 6). Se artikel 28 i den förordningen.

7 — Enligt artikel 1 i första protokollet av den 19 december 1988 om domstolens tolkning av 1980 års Romkonvention (EGT C 27, 1998, s. 47), som trädde i kraft den 1 augusti 2004, är domstolen behörig att meddela förhandsavgöranden i mål som rör tolkningen av bestämmelser i den konventionen. Den hänskjutande domstolen förekommer inte i den förteckning i artikel 2 a i ovannämnda protokoll över domstolar som har rätt att begära att EU-domstolen ska meddela förhandsavgörande (i Belgien tillkommer denna rätt endast Cour de cassation (Kassationsdomstolen) och Conseil d’État (Högsta förvaltningsdomstolen)).

B – *Första delen av frågan: direktiv 86/653*

1. Syfte och systematik

32. Direktiv 86/653 syftar till att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i handelsagenturavtal. [8] Domstolen har vid flera tillfällen klargjort att direktivet framför allt syftar till att skydda handelsagenter gentemot deras huvudmän och att det i detta syfte, bland annat, innehåller bestämmelser om ingående och uppsägning av agenturavtal (artiklarna 13–20 i direktivet). [9] Direktivet föreskriver tvingande [10] bestämmelser, vilka tillförsäkrar handelsagenten ett minimiskydd. [11] Följaktligen ska bestämmelserna om skadestånd till handelsagenter vid upphörande av kontraktsförbindelsen med huvudmannen, enligt artikel 17 i direktivet, förstås som bestämmelser som syftar till att skydda handelsagenter. [12]

33. Däremot sägs det inget i direktivet om dess territoriella tillämpningsområde. Det anges varken huruvida huvudmannen måste vara etablerad på en särskild plats eller var handelsagenten ska utöva sin verksamhet för att direktivbestämmelserna ska vara tillämpliga. Den fråga som uppstår är därför huruvida syftet med direktivet är att det endast ska tillämpas inom unionen, på den inre marknaden, eller om dess tillämpningsområde sträcker sig utanför den inre marknadens gränser. [13]

34. Direktivet syftar till att harmonisera medlemsstaternas privaträtt. Det innehåller några av ett agenturavtals grundläggande bestämmelser. Tillämplig lag för ett handelsagenturavtal ska fastställas enligt gällande lagvalsregler i den stat där den behöriga domstolen är belägen. Tillämplig lag kan fastställas antingen – såsom i förevarande mål – genom parternas val av lagbestämmelse eller genom de lagvalsregler som gäller om parterna inte gör något val.

35. Om den lag som är tillämplig på agenturavtalet är lagen i en medlemsstat, är det följaktligen de nationella bestämmelser varigenom direktivet införlivas som äger tillämpning. Detta betyder emellertid inte att den nationella lagstiftaren saknar möjlighet att begränsa det geografiska tillämpningsområdet för de bestämmelser varigenom direktivet införlivas. Om den nationella lagstiftaren väljer att göra en dylik begränsning måste den emellertid ha de situationer i åtanke där tillämpningen av direktivets bestämmelser är bindande.

36. Vad betyder det att tillämpningen av direktivets bestämmelser är bindande? Här gäller det att skilja mellan två situationer. För det första kan direktivets ”bindande art” syfta på de bestämmelser som föreskriver materiella rättigheter och skyldigheter för parterna i agenturavtalet. I direktivet används flera olika metoder för att beskriva bestämmelsernas ”bindande” art. På vissa ställen sägs exempelvis att

8 — Se dom av den 30 april 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punkt 10), dom av den 13 juli 2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13), dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkt 18), dom av den 26 mars 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 14), och dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 36). Se även, exempelvis, Fock, T., *Die europäische Handelsvertreter-Richtlinie*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2001, s. 25.

9 — Se dom av den 30 april 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punkt 13), dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkterna 20 och 21), dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkterna 19 och 22), dom av den 17 januari 2008, Chevassus-Marche (C-19/07, EU:C:2008:23, punkt 22), och dom av den 26 mars 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 14). Se även Macgregor, L., ”Case Comment Compensation for commercial agents: an end to plucking figures from the air?”, i *Edinburgh Law Review* 2008, s. 86–93, på s. 87.

10 — Se dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkterna 21 och 22), dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkterna 22 och 34), och dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 40).

11 — Se dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 52). Se även Rott-Pietrzyk, E., *Agent Handlowy – Regulacje Polskie i Europejskie*, C.H. Beck, Warszawa, 2006, s. 68.

12 — Se dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 24).

13 — Sedan den Europeiska enhetsakten definierar fördraget den inre marknaden, för närvarande i artikel 26.2 FEUF, som ”ett område utan inre gränser, där fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital säkerställs i enlighet med bestämmelserna i fördragen”. I förevarande förslag till avgörande, särskilt i samband med citat från unionslagstiftning och rättspraxis, används omväxlande begreppen ”inre marknad” och ”gemensam marknad”.

”[p]arterna [inte] får … avtala om avvikelse från bestämmelserna” i vissa fall.[14] På andra ställen stadgas att ”[ö]verenskommelser i syfte att avtala om avvikelse … till men för handelsagenten får inte träffas”[15] eller att vissa bestämmelser är tillämpliga ”[o]m parterna inte har slutit något avtal”.[16] I vissa fall begränsar direktivet slutligen parternas avtalsfrihet på andra – mer specifika – sätt.[17]

37. Direktivets ”bindande art” kan för det andra också syfta på det geografiska tillämpningsområde för det skydd som direktivet föreskriver. Frågan uppstår därför huruvida gemenskapslagstiftaren avsåg att säkerställa att direktivets skydd är bindande i alla agenturavtal som slutits överallt i världen varje gång en medlemsstats lag är tillämplig enligt lagvalsbestämmelserna (vilket givetvis även inbegriper lagval som parterna gjort). Jag anser att frågan ska besvaras nekande, vilket jag kommer att visa i nedanstående analys.

38. Frågeställningen i förevarande fall är följande: Är det skydd som föreskrivs i artiklarna 17 och 18 i direktivet bindande om huvudmannen är etablerad i en medlemsstat och handelsagenten är etablerad och bedriver sin verksamhet i ett tredjeland?

2. Rättspraxis

39. I domen i målet Centrosteel slog domstolen fast att ”direktivet syftar till att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i handelsagenturavtal, oberoende av alla gränsöverskridande element”.[18] Jag tolkar detta som att det endast är en *unionsintern situation* som avses, och det av två skäl. För det första gjorde domstolen detta konstaterande i samband med samordningen av *medlemsstaternas* lagar. För det andra förklarade domstolen vidare att direktivets tillämpningsområde ”således [är] vidare än tillämpningsområdet för de grundläggande friheter som stadgas i [EUF-fördraget]”.[19] Enligt min mening ville domstolen enbart framhålla en ganska vanlig uppfattning, nämligen att en harmoniseringsåtgärd, som direktiv 86/653, kan gå längre än de fyra friheterna genom att den inte begränsas till transnationella situationer och att ett gränsöverskridande inslag inte är nödvändigt.

40. Domen i målet Centrosteel är därför inte relevant för att besvara frågan i förevarande mål.

41. I domen i målet Ingmar slog domstolen fast att en bestämmelse som artikel 17 i direktiv 86/653 är tillämplig även om ett avtal regleras av lagen i ett tredjeland.[20] Domstolen kom fram till denna slutsats, eftersom handelsagenten utövade sin verksamhet på den inre marknaden. Domstolen slog framför allt fast att ”[artiklarna 17 och 18 i direktivet] fyller […] en funktion som förutsätter att de tillämpas när situationen har ett nära samband med gemenskapen, särskilt när handelsagenten utövar sin verksamhet på en medlemsstats territorium, oavsett vilken lag parterna underställt avtalet”.[21]

42. Domen i målet Ingmar avsåg dock en helt annan situation än den som är i fråga i förevarande mål. I det målet var det huvudmannen som var etablerad utanför unionen och handelsagenten som utövade sin verksamhet inom unionen, medan det i förevarande mål är huvudmannen som är etablerad i unionen och handelsagenten som utövar sin verksamhet utanför unionen.

14 — Se artikel 5 i direktiv 86/653.

15 — Se artiklarna 10.4, 11.3, 12.3 eller 19 i direktiv 86/653.

16 — Se artikel 6.1 i direktiv 86/653.

17 — Se artiklarna 13.1 och 15.3 i direktiv 86/653.

18 — Se dom av den 13 juli 2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13).

19 — Se dom av den 13 juli 2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13).

20 — Se dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 26).

21 — Se dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 25).

43. I domen i målet Unamar [22] slog domstolen fast, *obiter dicta*, att ”artiklarna 17 och 18 i direktivet [är] av avgörande betydelse, eftersom de anger den skyddsnivå som unionslagstiftaren har ansett det vara rimligt att handelsagenter tillförsäkras *vid upprättandet av den gemensamma marknaden*”. [23]

44. Min tolkning är därför att domen i målet Ingmar och domen i målet Unamar innebär att artiklarna 17 och 18 i direktiv 86/653 ska betraktas som tvingande bestämmelser i den meningen att när en handelsagent utövar sin verksamhet på den inre marknaden ska denne åtnjuta skydd enligt artiklarna 17 och 18 i direktiv 86/653, oavsett vilken lag som är tillämplig på avtalet mellan parterna. *E contrario* utgör artiklarna 17 och 18 inte tvingande bestämmelser om en handelsagent utövar sin verksamhet utanför den inre marknaden. Detta innebär således att en medlemsstat får begränsa det geografiska tillämpningsområdet för det skydd som föreskrivs I artiklarna 17 och 18 till handelsagenter som bedriver sin verksamhet på den inre marknaden.

3. Lydelse

45. Enligt andra skälet i direktivet påverkar ”[s]killnaderna *inom gemenskapen* mellan de nationella lagarna om handelsrepresentation […] i hög grad konkurrensvillkoren för och utövandet av denna näringsverksamhet samt försämrar både det befintliga skyddet för handelsagenter gentemot deras huvudmän och skyddet för affärsuppgörelser”. [24] I samma skäl anges dessutom att ”dessa skillnader [är] av sådant slag att de försvårar möjligheterna att ingå och genomföra avtal om handelsrepresentation mellan *huvudman och handelsagent i olika medlemsstater*”. [25]

46. På samma sätt anges i tredje skälet i direktivet att ”[v]aruhandeln *mellan medlemsstaterna* bör ske på villkor liknande dem som gäller *inom ett enskilt medlemsland*, vilket nödvändiggör ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem i den utsträckning som krävs för en väl fungerande *gemensam marknad*”. [26]

47. Sådana formuleringar tyder enligt min mening på att tillämpningen av direktiv 86/653 är begränsad till situationer på den inre marknaden, och att direktivet inte ska tillämpas på situationer utanför denna. [27]

4. Lagförarbetena

48. Det ursprungliga kommissionsförslaget innehöll en hänvisning till handelsagenter som utförde sin verksamhet utanför unionen. I utkastet till artikel 35.1 angavs att i det fall parterna avtalar om avvikelse, till men för handelsagenten, från någon av de direktivbestämmelser som därefter förtecknas, är en sådan avtalad avvikelse ogiltig. I artikel 35.2 angavs därefter att ”utöver de avtalade avvikelser som är tillåtna enligt artikel 21.4 och artikel 33, får parterna avtala om avvikelse från de tvingande bestämmelser som anges i föregående punkt i samband med den verksamhet som handelsagenten utövar utanför gemenskapen”. [28]

22 — Domen i målet Unamar behandlade en unionsintern situation där frågan var vilken av två medlemsstaters privaträtt som skulle tillämpas. Båda medlemsstaterna hade införlivat direktiv 86/653 på ett korrekt sätt. Se dom av den 17 oktober 2013 (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 51).

23 — Se dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 39). Min kursivering.

24 — Min kursivering.

25 — Min kursivering.

26 — Min kursivering.

27 — Sett ur det perspektivet råder det ingen motsättning mellan den ovannämnda domen Centrosteel och min slutsats.

28 — Se kommissionens förslag till rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande (självständiga) handelsagenter, vilket framlades för rådet av kommissionen den 17 december 1976 (EGT C 13, 1977, s. 2).

49. Direktiv 86/653 innehåller inte någon bestämmelse motsvarande artikel 35.2 i det ursprungliga utkastet. Det skulle kunna tyda på att rådet vid den aktuella tidpunkten inte ville begränsa direktivet till den inre marknaden.

50. Det är emellertid inte den tolkning som jag tänker föreslå för domstolen. Såvitt jag kan bedöma ströks hela formuleringen i artikel 35 under lagstiftningsprocessen, eftersom parlamentet ansåg att förteckningen över bestämmelser i artikel 35.1 var för strikt hållen.[29] Parlamentet kritiserade emellertid inte hänvisningen till ”verksamhet som handelsagenten utövar utanför gemenskapen”. Jag tolkar detta som att parlamentet ställde sig bakom denna territoriella definition.

51. På ett liknande sätt hade Ekonomiska och sociala kommittén vissa kommentarer till artikel 35 i utkastet. Såvitt jag förstått begränsades även dessa till definitionen av räckvidden för de tvingande bestämmelserna.[30]

52. Till följd av ovanstående gjorde kommissionen i sitt reviderade utkast betydande ändringar av den första punkten i artikel 35, men lämnade punkt 2 i samma artikel orörd.[31]

53. När rådet flera år senare antog direktiv 86/653 skiljde sig detta betydligt från utkastet. Till skillnad från förslaget försökte direktivet inte längre reglera alla rättsfrågor i samband med handelsagenters avtal. Ungefär hälften av de föreslagna bestämmelserna hade strukits.[32] Det finns exempelvis inte längre någon bestämmelse motsvarande artikel 35 i utkastet. Det närmaste man kommer den ursprungligt föreslagna bestämmelsen är artikel 19 i direktiv 86/653, enligt vilken parterna inte får avtala om avvikelse från bestämmelserna i artikel 17[33] och 18[34] till men för handelsagenten före agenturavtalstidens utgång.

54. Även om det är lätt att tolka ovanstående som att direktivets territoriella tillämpningsområde begränsas till handelsagenters verksamhet på den inre marknaden, är lagförarbetena ganska ofullständiga när det gäller direktivets territoriella tillämpningsområde. Det går varken att sluta sig till att direktivet begränsas till den inre marknaden eller att så inte är fallet.

5. Syfte beträffande den inre marknaden

55. Unionsbestämmelser på privaträttens område som direktiv 86/653 bör tolkas utifrån den inre marknadens sammanhang och systematik.[35]

29 — Se resolution med Europaparlamentets yttrande om förslaget till rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande (självständiga) handelsagenter (EGT C 239, 1978, s. 20) punkt 17: ”… anser att den omfattande förteckning över bestämmelser som anges i artikel 35 gör direktivet för oflexibelt och uppmanar därför kommissionen att lägga fram en reviderad version av denna artikel”.

30 — Se yttrande över förslaget till rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande (självständiga) handelsagenter (EGT C 59, 1978, s. 31), punkt 2.9.10: ”Kommittén föreslår att hänvisningen till artikel 21.4 i artikel 35.2 stryks och tolkar artikel 35.2 så, att den innebär att avtalsparterna har rätt att avtala om avvikelser från de tvingande bestämmelser som anges i artikel 35.1”.

31 — Se kommissionens ändrade förslag till rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande (självständiga) handelsagenter (vilket framlades för rådet av kommissionen i enlighet med artikel 149.2 EEG den 29 januari 1979) (EGT C 56, 1979, s. 21).

32 — Se Fock, T., *Die europäische Handelsvertreter-Richtlinie*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2001, s. 19.

33 — Om ersättning eller skadestånd till handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört.

34 — Om undantag till de ersättningar och skadestånd som avses i artikel 17 i direktiv 86/653.

35 — Se, i detta sammanhang, även Müller-Graff, P.-Chr, ”Allgemeines Gemeinschaftsprivatrecht”, i Gebauer, M./Teichmann, Chr. (red.), *Europäisches Privat- und Unternehmensrecht (Enzyklopädie Europarecht, Band 6)*, Nomos, Baden-Baden, 2014, s. 69–151, punkt 43 och följande punkter.

56. Direktivet antogs år 1986 på grundval av vad som nu är artikel 53.1 FEUF [36] och artikel 115 FEUF. [37] Det bakomliggande syftet med direktivet var att skapa likartade förutsättningar för huvudmän som utövade sin verksamhet på den inre marknaden genom att anlita handelsagenter. För att kunna investera och utöva sin verksamhet behöver huvudmän veta vilka regler som gäller beträffande skadestånd och ersättning till de handelsagenter som de använder sig av.

57. Denna inremarknadsbaserade logik motsägs enligt min mening inte av domstolens senare och fasta praxis, enligt vilken direktivet fastställer tvingande [38] bestämmelser som föreskriver ett *minimiskydd* för handelsagenter, [39] och framför allt syftar till att *skydda* handelsagenter i deras förbindelser med sina huvudmän. [40]

58. Jag tolkar ovanstående som att direktivet enbart avser situationer där handelsagenten utövar sin verksamhet på den inre marknaden. Den avgörande faktorn är därför var handelsagenten utövar sin verksamhet, inte var huvudmannen är etablerad. [41]

59. Vid tolkningen av artikel 27 i handelsagenturlagen bör den nationella domstolen därför ta hänsyn till följande: Enligt direktiv 86/653 ska en sådan bestämmelse omfatta situationer där handelsagenten bedriver verksamhet i Belgien eller någon annanstans på den inre marknaden. Direktiv 86/653 innehåller emellertid inget krav på att en sådan bestämmelse ska inbegripa en situation som sträcker sig utanför den inre marknaden. Huruvida de belgiska myndigheterna anser att artikel 27 i handelsagenturlagen omfattar situationer utanför den inre marknaden är därför inte en fråga som direktivet utformades för att besvara.

6. Förslag till svar

60. Mitt svar på den första delen av frågan är därför att artikel 17 i direktiv 86/653 kräver ett tvingande skydd för en handelsagent som utövar sin verksamhet på den inre marknaden. Artikeln utgör inte hinder för en medlemsstats lagstiftning enligt vilken sådant skydd inte ges en handelsagent som utövar sin verksamhet utanför den inre marknaden.

C – *Andra delen av frågan – associeringsavtalet och tilläggsprotokollet*

61. Enligt min mening syftar ”bestämmelserna i associeringsavtalet”, som den hänskjutande domstolen nämner i sin fråga, på artikel 14 i associeringsavtalet och artikel 41 i tilläggsprotokollet.

62. I sitt skriftliga yttrande hänvisar Agro dessutom till artikel 9 i associeringsavtalet.

36 — Då artikel 57.2 EEG.

37 — Då artikel 100 EEG. Denna bestämmelse kräver enhällighet i rådet. Direktivet antogs före den Europeiska enhetsakten, som trädde i kraft den 1 juli 1987 och som införde en ny bestämmelse, artikel 100a EEG (nu artikel 114 FEUF).

38 — Se dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkterna 21 och 22), dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkterna 22 och 34), och dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 40).

39 — Se dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 52). Se även Rott-Pietrzyk, E., *Agent Handlowy – Regulacje Polskie i Europejskie*, C.H. Beck, Warszawa, 2006, s. 68.

40 — Och, i det syftet, bland annat fastställer bestämmelser som reglerar ingående och uppsägning av handelsagenturavtal (artiklarna 13–20 i direktivet). Se dom av den 30 april 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punkt 13), dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkterna 20 och 21), dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkterna 19 och 22), dom av den 17 januari 2008, Chevassus-Marche (C-19/07, EU:C:2008:23, punkt 22), och dom av den 26 mars 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 14).

41 — Om handelsagenten inte enbart utövar sin verksamhet i Turkiet, utan även i exempelvis Grekland, har vi därför en situation hänförlig till den inre marknaden.

1. Artikel 14 i associeringsavtalet och artikel 41.1 i tilläggsprotokollet

63. I artikel 14 i associeringsavtalet stadgas att ”[d]e avtalsslutande parterna [ska] vägledas av artiklarna 55, 56 och 58–65 [EUF-fördraget] för att undanröja inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster mellan sig”. Artikel 41.1 i tilläggsprotokollet innehåller en så kallad standstill-klausul där det förklaras att de fördragsslutande parterna ”inte sinsemellan [får] införa nya begränsningar av etableringsrätten och den fria handeln med tjänster”.

64. Agro hävdar att friheten att tillhandahålla tjänster har begränsats för en turkisk handelsagent som anlitats av ett belgiskt företag, eftersom handelsagenten inte åtnjuter samma skydd enligt direktiv 86/653 som en handelsagent som utövar sin verksamhet på den inre marknaden.

65. I detta avseende är följande kommentarer på sin plats.

66. En handelsagent som Agro kan inte åberopa en subjektiv rätt att tillhandahålla tjänster enligt associeringsavtalet eller tilläggsprotokollet på ett sätt som kan jämföras med artikel 56 FEUF.

67. Artikel 14 i associeringsavtalet och artikel 41 i tilläggsprotokollet överför inte bara artikel 56 [FEUF] på en situation som omfattar EU och Turkiet. Artikel 56 FEUF möjliggör även en mer utvecklad och djupare integration på den inre marknaden mellan unionens medlemsstater, vilken vida överstiger den nivå som fastställs i associeringsprotokollet och tilläggsprotokollet till detta.

68. Vad gäller artiklarna 12 [42] och 13 [43] i associeringsavtalet har domstolen redan slagit fast att ingen av dessa bestämmelser kan tillerkännas direkt effekt, eftersom de inte är tillräckligt precisa och ovillkorliga. [44] Detsamma måste även gälla för artikel 14 i associeringsavtalet, vars lydelse är nästan identisk med lydelsen i artiklarna 12 och 13. Som domstolen har slagit fast i domen i målet Demirkan innebär användningen av verbet ”vägleda” i artikel 14 i associeringsavtalet inte att de avtalsslutande parterna är skyldiga att i sig tillämpa vare sig fördragets bestämmelser om friheten att tillhandahålla tjänster eller de bestämmelser som antagits för att genomföra dessa. Parterna ska enbart beakta bestämmelserna som vägledning när de antar bestämmelser för att genomföra de mål som uppställts i nämnda avtal. [45]

69. Vad gäller artikel 41.1 i tilläggsprotokollet har domstolen, samtidigt som den har slagit fast att denna bestämmelse i princip är direkt tillämplig, [46] endast gjort detta i situationer där turkiska medborgare försökte etablera sig eller tillhandahålla tjänster *i Europeiska unionen*. Som påpekats ovan är detta inte fallet i förevarande mål. Beträffande standstill-klausulen i artikel 41.1 i tilläggsprotokollet slog domstolen, med hänvisning till fast rättspraxis, i domen i målet Demirkan fast att den tolkning som gjorts av unionsrätten, inklusive bestämmelserna i fördraget, i fråga om den inre marknaden inte automatiskt kan överföras på tolkningen av ett avtal som unionen ingått med ett tredjeland, såvida det inte uttryckligen föreskrivs så i själva avtalet. [47]

42 — Om fri rörlighet för arbetstagare.

43 — Om etableringsfrihet.

44 — Se, beträffande artikel 12 i associeringsavtalet, dom av den 30 september 1987, Demirel (12/86, EU:C:1987:400, punkt 23), och, beträffande artikel 13 i associeringsavtalet, dom av den 11 maj 2000, *Savas* (C-37/98, EU:C:2000:224, punkterna 42 och 45).

45 — Se dom av den 24 september 2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 45).

46 — Se dom av den 11 maj 2000, Savas (C-37/98, EU:C:2000:224, punkt 54), och dom av den 21 oktober 2003, Abatay m.fl. (C-317/01 och C-369/01, EU:C:2003:572, punkt 58).

47 — Detta är fast rättspraxis sedan domen av den 9 februari 1982, Polydor och RSO Records (270/80, EU:C:1982:43, punkt 16). Se även dom av den 24 september 2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 44 och där angiven rättspraxis).

70. Domstolen konstaterade i samma dom att ”syftet med artikel 41.1 i tilläggsprotokollet och det sammanhang där denna bestämmelse ingår väsentligt [skiljer sig] från syftet med artikel 56 FEUF”.[48] Domen i målet Demirkan rörde förvisso den något extrema situationen där en turkisk medborgare ville åberopa den passiva friheten att motta tjänster för att slippa ett krav på visering. Inte överraskande fann domstolen med hänvisning till den rättspraxis som bygger på domen Luisi och Carbone[49] att friheten att tillhandahålla tjänster inom ramen för artikel 41.1 i tilläggsprotokollet inte omfattade den passiva friheten att motta tjänster.[50] Trots det är naturligtvis de allmänna slutsatserna i domen Demirkan även tillämpliga på förevarande mål.

2. Artikel 9 i associeringsavtalet

71. Artikel 9 i associeringsavtalet har följande innehåll: ”De avtalsslutande parterna är ense om att inom tillämpningsområdet för detta avtal och utan att det påverkar tillämpningen av andra särskilda bestämmelser som antas med stöd av artikel 8, skall all diskriminering på grund av nationalitet vara förbjuden i enlighet med den princip som anges i [artikel 18 FEUF]”.

72. Lydelsen av den bestämmelsen säger egentligen allt. Man måste hålla sig ”inom tillämpningsområdet för detta avtal”. Det är emellertid just detta villkor som inte är uppfyllt i förevarande mål. Målet rör inte frihet att tillhandahålla tjänster och dessutom är direktiv 86/653 inte tillämpligt.

73. Härav följer att artikel 9 i associeringsavtalet, i likhet med artikel 18 FEUF, inte kan åberopas självständigt.

3. Förslag till svar

74. Jag föreslår därför att den andra frågan ska besvaras så, att varken associeringsavtalet eller tilläggsprotokollet utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning, enligt vilken det skydd som följer av direktiv 86/653 endast ges om en handelsagent utövar sin verksamhet i den medlemsstaten och inte om en huvudman är etablerad i den medlemsstaten och en handelsagent är etablerad i och utövar sin verksamhet i Turkiet.

IV – **Förslag till avgörande**

75. Mot bakgrund av vad som ovan anförts föreslår jag att domstolen ska besvara den tolkningsfråga som ställts av Rechtbank van koophandel te Gent (Handelsdomstolen i Gent, Belgien) på följande sätt:

Artikel 17 i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter kräver ett tvingande skydd för en handelsagent som utövar sin verksamhet på den inre marknaden. Artikeln utgör inte hinder för en medlemsstats lagstiftning enligt vilken ett sådant skydd inte ges en handelsagent som utövar sin verksamhet utanför den inre marknaden.

Varken avtalet om upprättandet av en associering mellan Europeiska ekonomiska gemenskapen och Turkiet, som undertecknades den 12 september 1963 i Ankara av Republiken Turkiet, å ena sidan, och av medlemsstaterna i EEG och gemenskapen, å andra sidan, och som ingicks, godkändes och bekräftades för gemenskapens räkning genom rådets beslut 64/732/EEG av den 23 december 1963, eller tilläggsprotokollet till det avtalet, som undertecknades den 23 november 1970 i Bryssel och som

48 — Se dom av den 24 september 2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 49).

49 — Se dom av den 31 januari 1984, Luisi och Carbone (286/82 och 26/83, EU:C:1984:35, punkt 10).

50 — Se dom av den 24 september 2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 62).

ingicks, godkändes och bekräftades för gemenskapens räkning genom rådets förordning (EEG) nr 2760/72 av den 19 december 1972, utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning, enligt vilken skydd enligt direktiv 86/653 endast ges om en handelsagent utövar sin verksamhet i den medlemsstaten, och inte om en huvudman är etablerad i den medlemsstaten och en handelsagent är etablerad i och utövar sin verksamhet i Turkiet.